

DOI: 10.32347/2076-815X.2023.83.355-365

УДК 726.5 (477)

к.арх., доцент **Чемакіна О.В.**,

oktyabrina11@ukr.net, ORCID: 0000-0003-2934-2752,

Київський міжнародний університет,

к.арх., доцент **Авдєєва Н.Ю.**,

nataliia.avdieieva@iino.in.ua, ORCID: 0000-0001-8310-1744,

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва і архітектури»,

Бутик М.В., butyk@ukr.net, ORCID: 0009-0002-3674-2033,

Київський міжнародний університет,

к.арх., доцент **Гнатюк Л.Р.**,

liliia.hnatiuk@npp.nau.edu.ua, ORCID: 0000-0001-5853-9429,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Зазначається поняття тероризму, окреслюється напрями, які сприяють здійсненню терористичного акту. Висвітлюється, що антитерористична безпека України формується як державна система протидії тероризму. Визначається зміст захисту і протидії тероризму в умовах формування тенденції до підвищення рівнів настання суспільної небезпеки. Зазначається необхідність містобудівних і архітектурно-планувальних заходів протидії терористичним актам в міському середовищі. Розглядаються загальні теоретичні засади формування захисту від терористичних атак в міському середовищі містобудівними та архітектурно-планувальними засобами. Визначаються зміни у змісті, формах і способах сучасного тероризму: нові стилі тероризму в усьому світі – напади на визначні освітні, комерційні або державні будівлі з великими скупченнями людей, загрози порушення повсякденного міського життя, зростання кількості терористичних угруповань та дій поодиноких терористів, вчинення терористичних атак в містах, поширення тероризму в міських відкритих просторах. Розглядаються рекомендації з фізичного захисту елементів міського середовища.

Ключові слова: архітектура; містобудування; міське середовище; тероризм; терористичний акт; антитерористична діяльність; оцінка ризиків; безпека; заходи безпеки; фізичний захист елементів міського середовища

Постановка проблеми. У сучасному світі питання тероризму досягло міжнародних масштабів. У ХХІ столітті тероризм став транснаціональним

поняттям. Сьогодні у світі дедалі частіше вчиняються терористичні акти [1]. Незворотні глобалізаційні процеси постійно супроводжуються збройним протистоянням і Україна, яка має вектор європейської та євроатлантичної інтеграції, потребує зваженого алгоритму постійної уваги та захисту від надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру, пов'язаних з протизаконними діями терористичного напрямку. Державна політика в цьому аспекті має чітку стратегію, що забезпечується ефективною діяльністю загальної системи національної безпеки та оборони. Виходячи з цього, головними складовими національної безпеки виступають безпека особистості, безпека держави і безпека суспільства. Особливе місце серед складових національної безпеки держави належить забезпеченню її відповідного рівня і захисту від терористичних загроз людини, яка знаходиться в міському середовищі.

Правову основу протидії терористичним актам складають Конституція України, норми міжнародного права, нормативні правові акти уряду та акти інших органів в структурі державної влади. Законом України «Про боротьбу з тероризмом» визначено, що тероризмом є суспільно небезпечною діяльністю, що є свідомим, цілеспрямованим застосуванням насильства на основі захоплення заручників, підпалів, убивств, погрози населенню та органам державної влади тощо [7]. Низка чинників окреслюють вірогідність здійснення терористичних актів в містах України: складна політична ситуація, активізація сепаратистських рухів, розширення нелегального ринку зброї, вразливість у терористичному плані об'єктів критичної інфраструктури тощо. У відповідності до Конституції України [5], законів України «Про національну безпеку України» [6], «Про боротьбу з тероризмом» [7], Указу Президента України «Про Концепцію боротьби з тероризмом» [8], Постанови Кабінету Міністрів України «Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків» [9] та інших нормативно-правових актів в Україні визначено певні дії стосовно антитерористичного захисту важливих інфраструктурних об'єктів, місць масового перебування людей, об'єктів критичної та транспортної інфраструктури.

Протидія терористичним актам в міському середовищі ґрунтується на наступних принципах:

- законність дотримання і захист основних прав і свобод людини;
- пріоритет захисту прав та законних інтересів осіб, які перебувають в міському середовищі та наражаються на терористичну небезпеку;
- системність та комплексне використання політичних, інформаційних, соціально-правових, спеціальних фізичних та інших заходів протидії терористичним актам в міському середовищі;
- пріоритет фізичних містобудівних та архітектурно-планувальних заходів

запобігання терористичним актам в міському середовищі;

- психологічна врівноваженість відомостей про спеціальні фізичні засоби, технічні прийоми, тактику здійснення заходів щодо протидії терористичним актам в міському середовищі та реагування на можливі наслідки;

- мінімізація та (або) ліквідація наслідків проявів терористичним актам в міському середовищі;

- пропорційність заходів протидії терористичним актам в міському середовищі ступеню терористичної небезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До інформаційної бази аналізу методів та засобів протидії тероризму залучено наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, міжнародні нормативно-правові акти, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України, які регулюють питання, пов'язані із антитерористичною безпекою. Значна кількість публікацій закордонних і вітчизняних науковців присвячена організаційно-правовим засадам антитерористичної діяльності, кримінологічним аспектам тероризму, питанням психологічних наслідків застосування засобів для фізичного захисту елементів міського середовища.[10]. Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають зміст, особливості та принципи формування антитерористичних дій. Глобальний масштаб тероризму в світі є об'єктом вивчення в роботах вітчизняних науковців Н. Авдєєвої [11, 24] (значення дизайну міського середовища для антитерористичної діяльності), В. Антипенка [12] (правові засади боротьби з тероризмом), С. Белая [13] (теорія протидії тероризму), Т. Білецької [14], О. Іщенко [15], (конфліктні виклики сучасного суспільства), К. Жаринова [16], Р. Кізяна [17] (історія виникнення терористичних загроз), В. Ліпкана [18], Т. Мілової [19] (національна безпека, права і свободи в суспільстві України), І. Рижова [20], А. Тупікова [21] (аспекти сучасних стратегій протидії тероризму) і стосуються визначення поняття тероризму, терористичних актів, правових основ боротьби з тероризмом. Дослідження Г. Бондар, Д. Беспалова, В. Гайдар, З. Лукомської, І. Сопілко також спрямовані на розгляд актуальної проблеми сьогодення. Результатом аналізу цих досліджень є визначення змісту захисту і протидії тероризму в умовах формування тенденції до підвищення рівнів настання суспільної небезпеки.

Метою публікації є розгляд дилеми безпеки людини в міському середовищі, захисту від терористичних актів містобудівними та архітектурно-планувальними засобами з визначенням особливостей і характеристик терористичних актів.

Основна частина. Встановлено, що антитерористична безпека України формується як державна система протидії тероризму, до якої входять антитерористичне законодавство, засоби запобігання, реагування і припинення

терористичних актів та мінімізації їх наслідків.

Водночас у науковій літературі та у нормативних документах недостатньо для практичного використання описані дані про містобудівне розміщення об'єктів захисту, не надається аналіз його планувальних схем, дані про функціонально-планувальні особливості тощо. В основному це стосується опису та рекомендацій щодо встановлення фізичних бар'єрів, які призначені для перешкоджання проходу та проїзду, обмеження або виключення можливості вчинення несанкціонованих дій.

Огляд сучасного соціально-економічного й політичного стану українського суспільства дозволяє припустити ймовірність поширення міського тероризму в Україні: активізація сепаратистських рухів у місцях проживання національних меншин; терористичні дії російської федерації; криміналізація та корумпованість; наявність на території України та в містах об'єктів вірогідних терористичних уражень; зростання рівня злочинності, пов'язаної з обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин; розширення нелегального ринку зброї; постійне збільшення кількості осіб, які перебувають за межею бідності або впритул до неї наблизилися; недоліки в системі охорони об'єктів критичної інфраструктури, уразливих у терористичному плані; зростання діяльності у сферах незаконної міграції, легалізації доходів, контрабанди зброї, небезпечних матеріалів та наркотичних засобів тощо з боку міжнародної організованої злочинності [17, 19].

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні вимагає нового формулювання завдань містобудування щодо заходів для попередження терористичних актів. Протидія терористичним актам в міському середовищі має включати міське планування і його адаптацію до нових реалій захисту національної стійкості, життєдіяльності людини, екологічної безпеки тощо. Постає проблема збалансування міського комфорту з тими важливими заходами, які здатні протидіяти вчиненню терористичних атак і пом'якшити втрати, нанесенні у випадку їх вчинення. [3].

Безпечність міського середовища досягається через його просторову організацію шляхом мінімізації, локалізації та нейтралізації ризиків виникнення небезпечних для людини ситуацій.

Містобудівні заходи протидії терористичним атакам – безпечна візуальна та архітектурно-просторова організація елементів міського середовища відповідно до їх якісних характеристик комплексності, функціональності та цілісності – міських відкритих і закритих публічних просторів, міських інтер'єрів, інфраструктурних об'єктів, функціональних систем транспорту, міських служб, спілкування, торгівлі тощо [4].

Вимоги до заходів з протидії терористичним атакам в міському середовищі

це ефективність рівня захисту від терористичних актів (Рис. 1), економічна, соціальна, екологічна доцільність, відповідність ризиків та засобів забезпечення безпеки, політичні міркування.

Визначення значень показників соціально-економічних наслідків теракту передбачає врахування особливостей елементів міського середовища, можливої кількості постраждалих людей та економічних збитків.

Балансуючий підхід до визначення рівня захищеності елементів міського середовища визначається наступним: максимальним показником шкоди від терористичного акту та максимальним обсягом заходів щодо фізичного захисту елементів міського середовища, що становлять потенційну небезпеку через вчинення терористичного акту.

Мета фізичного захисту елементів міського середовища досягається виконанням конкретних містобудівних завдань, які визначаються відповідними нормативними документами і розглядаються як комплекс архітектурно-планувальних прийомів та заходів.

На сьогодні відомі та використовуються нормативні документи щодо визначення ступеня потенційної небезпеки та важливості, відповідно до яких визначається рівень захищеності елементів міського середовища. Він має п'ять градацій залежно від потенційної небезпеки, вірогідного типу терористичного акту та необхідного рівня захищеності [19-24].

Відповідно, передбачається розробка фізичного захисту і охорони елементів

міського середовища, у межах яких можуть бути терористичні акти, на рівні виконання встановлених організаційних заходів, підготовки органів управління та персоналу, оснащення технічного стану та ефективності функціонування комплексу інженерно-технічних засобів.

Побудова фізичного захисту елементів міського середовища керується принципами адекватності прийнятим моделям загроз через організаційні та адміністративні заходи, технічні способи реалізації захисту елементів міського середовища, загрозам та моделям порушників; зональної побудови через організацію та створення вільних зон, зон обмеженого доступу та зон, що охороняються; забезпечення необхідного рівня ефективності системи фізичного захисту для всіх способів скоєння терористичних актів; адаптивності до технологічних особливостей функцій елементів міського середовища.

Реалізація зазначених принципів фізичного захисту елементів міського середовища забезпечується через складання відповідних регламентуючих документів, до яких треба включати такі дані:

- 1) Результати оцінки соціально-економічного стану елементів міського середовища;
- 2) Дані щодо амортизації основних фондів, балансова вартість основних фондів;
- 3) Наявність вимог щодо захисту державної таємниці та дотримання вимог режиму таємності;
- 4) Дані щодо організації охорони та захисту елементів міського середовища (охорона та її забезпеченість спеціальними засобами та зброєю, службовим транспортом, організаційно-розпорядчі документи, режим роботи та функціонування, кількість контрольних пунктів, план дій при виникненні надзвичайних ситуацій);
- 5) Відомості про пожежну вибухонебезпеку;
- 6) Схеми візуального сприйняття та дані щодо відеоєкології елемента міського середовища тощо;
- 7) Характеристика місцевості та природно-кліматичних умов;
- 8) Обґрунтування присвоєння елементу міського середовища категорії за ступенем потенційної небезпеки, оцінка достатності рівня захищеності [11];
- 9) Дані щодо розміщення території елемента міського середовища поблизу виробництв, житлових будинків та інших об'єктів масового скупчення людей, їх розміщення стосовно інших елементів міського середовища;
- 10) Дані щодо розміщення території елемента міського середовища стосовно транспортних комунікацій (автомобільних: шосе, дороги, автовокзали, автостанції; залізничних: залізничні колії, вокзали, станції, платформи, переїзди); авіаційних (аеропорти, аеровокзали, військові аеродроми,

гелікоптерні майданчики); водних (морські та річкові порти, причали);

11) Загальні відомості про елемент міського середовища: основна територія, ділянки спеціального призначення поза основною територією, відомості про постійне або тимчасове перебування людей на території, функціональне використання території тощо [11];

12) Схеми містобудівного розміщення елементів міського середовища, генерального плану ділянки, необхідні планувальні схеми споруд, схема транспортно-пішохідних потоків на території елементів міського середовища, схема функціонально-планувальної організації [11];

13) Дані аналізу вразливості елементів міського середовища та виявлення критичних ділянок та перелік потенційно небезпечних ділянок елементів міського середовища [24];

14) Відомості про конструктивні особливості.

15) Інженерно-технічні засоби охорони (протяжність периметра елемента міського середовища, відсутність або наявність огорожі, відсутність або наявність освітлення, охоронна сигналізація, відеоспостереження, інженерні мережі, експлуатаційно-технічне обслуговування засобів охорони та протипожежного захисту) [11];

Висновки. Таким чином, виявлення потенційно небезпечних елементів міського середовища містить визначення і виділення певних зон, конструктивних та технологічних елементів, терористичні акти на яких можуть призвести до виникнення надзвичайної ситуації з катастрофічними руйнуваннями. Вдосконалення системи антитерористичної безпеки України потребує науково-теоретичного забезпечення цих заходів, науково-обґрунтованих пропозицій досягнення безпеки людини, яка знаходиться в міському середовищі, визначення і обґрунтування терористичних ризиків, рекомендацій з фізичного захисту елементів міського середовища.

Список джерел

1. US Department of State, *Patterns of global terrorism*, US Department of State: Washington, DC, 1994-2003.
2. Holahan, C.J., *Environmental Psychology*. Random House: New York, 1982
3. Stamps, A.E., A paradigm for distinguishing significant from nonsignificant visual impacts: Theory, implementation, case histories. *Environ Impact Assess Rev*, 17, pp. 249-293, 1997.
4. AIA, *Building Security through Design*, AIA: Washington, DC., 2001. [10] Linn, C., Building for a secure future. *Engineering News-Record & Architectural*
5. Конституція України : за станом на 14.11.2019 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 14.11.2019).
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: за станом на 12.11.2019 р.
7. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638- IV: за станом на

14.11.2019 р. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/63815> (дата звернення: 14.11.2019).

8. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 05.03.2019 року № 53/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532019-26178> (дата звернення: 14.11.2019).

9. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-п>. (дата звернення: 14.11.2019).

10. Newman, O., *Defensible space: Crime prevention through urban design*, The Macmillan Company: New York, 1972.

11. Авдєєва Н.Ю. Архітектурно-планувальні засоби захисту громадських просторів міста Києва від терористичної загрози під час «Євробачення-2017»: Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук. техн. збірник / відпов. ред. М.М. Дьомін. Київ: КНУБА, 2016. №46. С.213-218.

12. Антипенко В.Ф. Борьба с современным терроризмом: международно правовые подходы. К.: ЮНОНА-М, 2002.

13. Белай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Національна акад. НГУ, 2015. 349 с.

14. Білецька Т.В. Соціально-політичний конфлікт в українському суспільстві періоду трансформації: фактори виникнення і особливості прояву: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2011. 16 с.

15. Іщенко О.М. Соціальний конфлікт в цивілізаційному процесі: формування, розгортання та розв'язання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.03. Київ, 2003. 183 с.

16. Жаринов К.В. Терроризм и террористы: Ист. Справочник. Мн.: Харвест, 1999. 606 с.

17. Кізян Р.В. Дослідження історії виникнення терористичних загроз. Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи: зб. тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 берез. 2019 р. Харків: НА НГУ, 2019. С. 90–92.

18. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. К. : Текст, 2003. 600 с.

19. Мілова Т.М. Окремі особисті права і свободи громадян України та їхня відповідність європейським стандартам. Часопис Київського університету права. 2005. № 3. С. 80–84.

20. Ришов І.М. Проблемні аспекти сучасних стратегій протидії тероризму. Академія Безпеки Відкритого Суспільства. URL: <http://www.aoss.org.ua/cgi-bin/index.pl?page=amat&id=575>

21. Тупіков А., Белай С., Кізян Р. Досвід Франції у створенні системи антитерористичної безпеки населення: уроки для України. Честь і закон. 2018. № 4 (67). С. 4–9.

22. Slovic, P., Fischhoff, B. & Lichtenstein, S., Facts and fears: Understanding perceived risk (Chapter 8). *The perceptions of risk*, ed. P. Slovic, EarthScan Publications: London, 2000.

23. Шкабаро В.М., Білицька Н. Нормативно-правове забезпечення механізму функціонування міст в Україні. URL: <http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015/9.pdf> (дата звернення: 12.08.2022)

24. Авдєєва Н.Ю. Особливості захисту архітектурного середовища міста Києва від терористичних загроз у концептуальному проектуванні студентів-архітекторів ННІАП НАУ: Архітектура та екологія: матеріали VIII Міжнародної наук. практ. конф., м. Київ, 31 жовтня –

01 листопада 2016 р. Київ: НАУ, 2016. С.10-13.

candidate of architecture, professor **Chemakina Oktyabrina**,
Kyiv International University,
candidate of architecture, professor **Avdieieva Nataliia**,
Separate structural unit «Institute of innovative education
of the Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture»,
architect **Butyk Mykhailo**, Kyiv International University,
candidate of architecture, associate professor **Gnatiuk Liliia**,
National Aviation University, Kyiv

THEORETICAL BASIS OF COMBATING TERRORIST ACTS IN THE URBAN ENVIRONMENT

The article defines the concept of terrorism, outlines the directions that contribute to the implementation of a terrorist act. It is highlighted that the anti-terrorist security of Ukraine is being formed as a state system of combating terrorism. The content of protection and countermeasures against terrorism is determined in the conditions of the formation of a tendency to increase the levels of public danger. The need for urban planning and architectural and planning measures to counter terrorist acts in the urban environment is noted. The general theoretical principles of the formation of protection against terrorist attacks in the urban environment by urban planning and architectural and planning means are considered. Changes in the content, forms and methods of modern terrorism are identified: new styles of terrorism around the world – attacks on important educational, commercial or government buildings with large crowds of people, threats to disrupt everyday urban life, the growth of the number of terrorist groups and actions of individual terrorists, committing terrorist attacks in cities, the spread of terrorism in urban open spaces. The construction of physical protection of elements of the urban environment is considered, guided by the principles of adequacy to accepted models of threats through organizational and administrative measures, technical methods of implementing protection of elements of the urban environment, threats and models of violators; zonal construction through the organization and creation of free zones, restricted access zones and protected zones; ensuring the necessary level of effectiveness of the physical protection system for all methods of committing terrorist acts; adaptability to the technological features of the functions of elements of the urban environment.

Keywords: architecture; urban planning; urban environment; terrorism; terrorist act; anti-terrorist activity; risk assessment; security; safety measures; physical protection of elements of the urban environment

REFERENCES

1. US Department of State (1994-2003) *Patterns of global terrorism*, US Department of State: Washington, DC. {in English}
2. Holahan, C.J. (1982). *Environmental Psychology*. Random House: New York {in English}
3. Stamps, A.E. (1997). A paradigm for distinguishing significant from nonsignificant visual impacts: Theory, implementation, case histories. *Environ Impact Assess Rev*, 17, pp. 249-293. {in English}
4. AIA, *Building Security through Design*, AIA: Washington, DC., 2001. [10] Linn, C., Building for a secure future. *Engineering News-Record & Architectural* {in English}
5. Constitution of Ukraine (14.11.2019) [Konstytutsiia Ukrainy] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. {in Ukrainian}
6. On national security of Ukraine: Law of Ukraine (21.06.2018) № 2469-VIII. [Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy] {in Ukrainian}
7. On the fight against terrorism: Law of Ukraine (20.03.2003) № 638- IV: URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/63815> [Pro borotbu z teroryzmom: Zakon Ukrainy] {in Ukrainian}
8. The concept of combating terrorism in Ukraine: Decree of the President of Ukraine (2019). № 53/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532019-26178> [Kontseptsiiia borotby z teroryzmom v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy] {in Ukrainian}
9. Regulations on a unified state system for preventing, responding to and stopping terrorist acts and minimizing their consequences: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (18.02.2016) [Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu zapobihannia, reahuvannia i pryypynennia terorystychnykh aktiv ta minimizatsii yikh naslidkiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy] № 92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-п> {in Ukrainian}
10. Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*, The Macmillan Company: New York. {in English}
11. Avdieieva N.Iu. (2016). Architectural and planning means of protecting public spaces of the city of Kyiv from the terrorist threat during Eurovision 2017 [Arkhitekturno-planuvanni zasoby zakhystu hromadskykh prostoriv mista Kyieva vid terorystychnoi zahrozy pid chas «Ievrobachennia-2017»] *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia* №46. P-p. 213-218. {in Ukrainian}
12. Antypenko V.F. (2002). Fighting modern terrorism: international legal approaches. [Borba s sovremennym teroryzmom: mezhdunarodno pravovye podkhody.] {in Russian}
13. Bielai S.V. (2015). State mechanisms for countering socio-economic crisis phenomena: theory, methodology, practice [Derzhavni mekhanizmy protydivi kryzovym yavlyshcham sotsialno-ekonomichnoho kharakteru: teoriia, metodolohiia, praktyka] 349 p. {in Ukrainian}
14. Biletska T.V. (2011). Socio-political conflict in Ukrainian society during the period of transformation: factors of occurrence and features of manifestation [Sotsialno-politychnyi konflikt v ukrainskomu suspilstvi periodu transformatsii: faktory vynyknennia i osoblyvosti proiavu] 16 p. {in

Ukrainian}

15. Ishchenko O.M. (2003). Social conflict in the civilizational process: formation, deployment and resolution. [Sotsialnyi konflikt v tsyvilizatsiinomu protsesi: formuvannia, rozghortannia ta rozviazannia] 183 p. {in Ukrainian}
16. Zharynov K. V. (1999). Terrorism and terrorists [Terroryzm y terrorysty] 606 p. {in Russian}
17. Kizian R. V. (2019). Study of the history of terrorist threats. Service and combat activity of the National Guard of Ukraine: current state, problems and prospects [Doslidzhennia istorii vynyknennia terorystychnykh zahroz. Sluzhbovo-boiova diialnist Natsionalnoi hvardii Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy] P-p. 90–92. {in Ukrainian}
18. Lipkan V. A. (2003). Theoretical foundations and elements of national security of Ukraine. [Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy.] 600 p. {in Ukrainian}
19. Milova T. M. (2005). Separate personal rights and freedoms of citizens of Ukraine and their compliance with European standards. [Okremi osobysti prava i svobody hromadian Ukrainy ta yikhnia vidpovidnist yevropeiskym standartam.] Chasopys Kyivskoho universytetu prava. № 3. P-p. 80–84. {in Ukrainian}
20. Ryzhov I. M. Problematic aspects of modern counter-terrorism strategies. Open Society Security Academy. [Проблемні аспекти сучасних стратегій протидії тероризму. Академія Безпеки Відкритого Суспільства.] URL: <http://www.aoss.org.ua/cgi-bin/index.pl?page=amat&id=575> {in Ukrainian}
21. Tupikov A., Bielai S., Kizian R. (2018). France's experience in creating a system of anti-terrorist security of the population: lessons for Ukraine. [Dosvid Frantsii u stvorenni systemy antyterorystychnoi bezpeky naseleння: uroky dlia Ukrainy] Chest i zakon. № 4 (67). P-p. 4–9. {in Ukrainian}
22. Slovic, P., Fischhoff, B. & Lichtenstein, S., (2000). Facts and fears: Understanding perceived risk (Chapter 8). *The perceptions of risk*, ed. P. Slovic, EarthScan Publications: London {in English}
23. Shkabarо V.M., Bilytska N. (2022). Regulatory and legal provision of the mechanism of functioning of cities in Ukraine. [Normatyvno-pravove zabezpechennia mekhanizmu funktsionuvannia mist v Ukraini.] URL: <http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015/9.pdf> {in Ukrainian}
24. Avdieieva N.Iu. (2016). Features of the protection of the architectural environment of the city of Kyiv from terrorist threats in the conceptual design of students-architects of the NNIAP of the NAU [Osoblyvosti zakhystu arkhitekturnoho seredovyscha mista Kyieva vid terorystychnykh zahroz u kontseptualnomu proektuvanni studentiv-arkhitektoriv NNIAP NAU P-p.10-13. {in Ukrainian}